

Recenzije i prikazi

Damir Barbarić

Veliki prsten bivanja

Uvod u Nietzscheovu misao

Matica hrvatska, Zagreb 2014.

Bez sumnje se može reći da je Damir Barbarić u elitnom društvu bitnih hrvatskih teorijskih filozofa. S preko dvije stotine izvornih članaka te 18 autorskih i 17 uredničkih knjiga ulazi i u »klub« najplodnijih živućih autora unutar filozofskog diskursa. Njegovi su radovi prevedeni na njemački, slovenski, engleski, talijanski, francuski, češki, mađarski, japanski, ruski i španjolski jezik. Između ostaloga, Barbarić je član uredništva ili uredničkih savjeta filozofskih časopisa u Hrvatskoj, Njemačkoj, Sloveniji, Italiji i Argentini, a bio je i gostujući profesor na više europskih sveučilišta. Damir Barbarić stoga je autor kojega se nipošto ne bi smjelo »preskočiti« ako se želi biti upoznat s novom hrvatskom filozofijom.

Knjiga koju ovaj tekst uzima u razmatranje i predstavlja sklop je triju zasebnih Barbarićevih radova. Prvo i drugo poglavlje prijevodi su tekstova izvorno objavljenih na njemačkom jeziku u knjizi *Im Angesicht des Unendlichen. Zur Metaphysikkritik Nietzsches* (Königshausen & Neumann, Würzburg 2011., str. 129–152, 111–127). Treće je poglavlje izvorno objavljeno u: Renate Reschke (ur.), *Wirklich. Wirklichkeit. Wirklichkeiten. Friedrich Nietzsches »wahre« und »scheinbare« Welten* (Akademie Verlag, Berlin 2013., str. 47–69). Ove tri studije sabrane u jedinstvenu knjigu *Veliki prsten bivanja. Uvod u Nietzscheovu misao* objavljene su 2014. godine u izdanju Matice hrvatske. Barbarić je i knjigu i svoje viđenje teorijske snage i recepcije Nietzscheova djela predstavio u »Symposiumu«, novopokrenutoj emisiji o filozofiji Trećeg programa Hrvatske televizije, koju je, takoreći, suotvorio 6. ožujka 2015., u prvoj emitiranoj epizodi.

Bilo koja od pjesama s početka Nietzscheova djela *Radosna znanost* može poslužiti

kao ulaz u središte njegove misli, kao što to može biti – u određenom, epistemologijskom smislu – i 18. fragment djela *Ljudsko, odviše ljudsko*, koji kao rezime Nietzscheove misli preporučuje Barbarić. Ovaj određeni, epistemologijski smisao sastoji se u tome da svoje spoznavanje temeljimo na nepromjenjivosti stvari. Stvari uzimamo kao da su u sebi jednake, dok zapravo ne može postojati nešto takvo kao što je postojanje jednakoga. No u dubini Nietzscheove misli ne nalazimo niti mogućnosti za govor o mnoštvu – sve se pokazuje, rečeno budistički, tek mentalnom projekcijom. Naše je spoznavanje nepodobno za govorenje o bitnom. Ono je tek *ljudsko, odviše ljudsko*:

»U nekom zabitnom kutku svemira, treperavo razliveno u bezbrojne sunčeve sustave, bilo je jednom zvijezde na kojemu lukave životinje iznadoše spoznavanje. To je bila najobjesnija i najlažljivija minuta 'povijesti svijeta'; ali ipak tek minuta. Nakon nekoliko udisaja prirode skameni se zvijezde i lukave životinje moradoše umrijeti.« (Friedrich Nietzsche, *O istini i laži u izvanmoralnom smislu*, Matica hrvatska, Zagreb 1999.)

Kako bi se izbjeglo opasnosti da se Nietzscheova misao učini ezoteričnom, Barbarić nam svojim *uvodom* pruža tri načina dospijevanja u središte mišljenja ovog filozofa. To su, naime: *volja za moć*, *amor fati* i *vječno vraćanje istog*. Bilo bi potpuno promašeno govoriti o nekakvoj kronologiji ova tri momenta filozofiranja u Nietzschea, a Barbarić je toga potpuno svjestan te ih u knjizi ne obrađuje niti zasebno niti u redosljedu, već se čitavo, uvjetno rečeno, *vrijeme teksta* spomenuti momenti isprepliću kako bi na vidjelo izašla cjelina Nietzscheove misli. Bilo bi stoga krivo i poistovjetiti neko od tri poglavlja¹ sa spomenutim momentima mišljenja kao da su naslovi poglavlja najave i razjašnjenja navedenih momenata.²

O ovoj knjižici koja broji tek sto i jednu stranicu teorijskoga teksta može se pisati vrlo ekstenzivno, no ovdje ćemo se ipak koncentrirati na ekstrahiranje nekoliko bitnih stvari. Prva od ovih bitnih stvari je, dakako, Nietzscheov pojam vremena kako ga nalazimo u Barba-

rića. Druga je stvar sila kao ono što vrijeme prožima. Treće što treba istaknuti u kontestu prikaza sadržaja knjige o kojoj je ovdje riječ, a već je spomenuto u uvodu, jest uloga spoznavanja u čovječjem životu, koje se – rečeno krajnje pojednostavljeno – Nietzscheu pokazuje kao zamagljivanje istine.

Prva pretpostavka pogrešnog *gledanja* svijeta jest izučeno plošno doživljavanje Kozmosa, gdje na plohu koju za ovu priliku možemo nazvati *prostorom* postavljamo stvari kad ih razumijevamo. Nietzschea vodi ideja koju se nipošto ne smije vulgarizirati. Naime, za njega nema supstancije, nema bića, nema prostora, nema vremena, nema onoga – jest. Sukladno tomu, nema nikakvoga kretanja,³ kretanja kao usporednosti. Drugačije rečeno, nema našega kretanja. Sve što ostaje u ovom radikalnom ništenju svega što smatramo da jest upravo je Ništa koje se uvijek iznova pojavljuje vječno bivajući. *Kako se filozofira čekićem*, podnaslov je jedne od Nietzscheovih knjiga. I zaista, čekićem svoje filozofije Nietzsche razbija ovo plošno razumijevanje svega što jest propadajući naočigled zajedno s njime u bezdan i prazninu ovoga radikalno razumljenoga Ništa. No, da bi se stvar mogla razumjeti, metafizički izrečeno, s njome stoji ovako: struktura pretpostavki vremena, prostora i kretanja bitno se mijenja. Vrijeme dolazi ovdje na mjesto prostora, gdje je ono sve-prožimajuće i sve-omogućujuće, a prostor se ukida. Ono čime je vrijeme ispunjeno jest sila, i to sila koja nikada ne miruje. Kada bi sila mirovala, odnosno kada bi sila bila zaustavljena, tad bi bila ne-sila, a sila za Nietzschea nikada ne može postati ne-silom. Sila se naime čitavo vrijeme i preobražava, a kretanje u tom smislu – i to kretanje lišeno bića – ne shvaća se kao da ima jedan početak koji ide svome kraju, nego kao uvijek napredujuće, uvijek iznova pokrenuto i vječno krećuće kretanje:

»Kretanje se, viđeno iz motrišta bivanja shvaćenog u smislu sile, ne sastoji iz 'mirujućih točaka, iz jednaki mirujućih dužina'. Doduše, izgleda da se svaki pokušaj da se teško dokučivi fenomen kretanja u skladu s ovim uvidom shvati iz temelja drukčije mora skrhati na činjenici da bi za to bilo nužno sasvim odustati od bilo čega ustrajnog, ostajućeg i mirujućeg.« (D. Barbarić, *Veliki prsten bivanja*, str. 29.)

Ovakvo shvaćanje, piše Barbarić, u korijenu bi trebalo izmijeniti načine naših bivanja u smislu onoga *jest* našega svijeta. Vrijeme je destruirano u svakodnevnom shvaćanju kao susljednost, gdje je ono puka funkcija prostora. Stvari koje uzimamo kao jednake, gledajući ih kao nekakvu supstanciju, nekakvu postojanost – i koje se za nas u svojoj kronologiji kroz prostor kreću od jedne točke prema

sljedećoj – ne postoje. Približavamo se bezdanu misli o *vječnom vraćanju istoga*, koje je kao glavni ulaz u Nietzscheovo djelo postavio i Heidegger. Vječno vraćanje, ono nemislivo – naša je *stvarnost*.

U 18. fragmentu spisa *Ljudsko, odviše ljudsko*, koji Barbarić smatra zbirom sveg Nietzscheovog misaonog djela, piše:

»Kad jednom bude napisana povijest nastanka mišljenja, u njoj će se naći također i sljedeća postavka jednog istaknutog logičara, osvijetljena jednim novim svjetlom: Izvorni sveopći zakon spoznavajućeg subjekta sastoji se u unutrašnjoj nužnosti da se svaki predmet po sebi, u svojoj vlastitoj biti, spozna kao nešto sa samim sobom istovjetno, dakle samoopstojeće i u osnovi vazda jednako ostajuće i nepromjenjivo, ukratko kao supstancija.« (Friedrich Nietzsche, *Ljudsko, odviše ljudsko*, Demetra, Zagreb 2012.)

Na jednom drugom mjestu Nietzsche piše:

»No kad bismo se mogli sporazumjeti s komarcem razabrali bismo da i on plovi zrakom s takvim patosom te u sebi osjeća leteće središte ovoga svijeta.« (F. Nietzsche, *O istini i laži u izvanmoralnom smislu*.)

Dakako, prilično je očito u kojem se smislu ovi aforizmi dovode u tekst. Naš je cilj u filozofiji uopće, a pogotovo u Nietzscheovoj filozofiji, jedno izbacivanje iz jezika, jedno uvođenje u predgramatičko, jedno izlaženje u bitnom smislu iz »čovjekove kože«, rečeno točnije – iz čovjekova oka. Nietzsche nas ovdje postavlja i u jednu tešku poziciju subjekta značenja. Značenje se ne pronalazi »vani«, ono se konstituira za nas, kroz nas i od nas samih. U tom smislu, našem shvaćanju može pomoći i sljedeća pjesmica s početka djela *Radosna znanost* (Demetra, Zagreb 2003.):

»Sam sebe varam kad sebe tumačim:
Ne mogu interpret sebe sama biti.
Ipak, tko putem se uspinje vlastitim,
I moju će sliku k svjetlu uznositi.«

»Sebe« – to je ovdje ključno. Točka identifikacije koju određuje jedan filozof bitno je izvan svega što se može karakterizirati kao ego. Ego je tu psovka, vulgarnost, jedna dječja uspavanka koja s filozofijom nema baš nikakve veze. Ono vječno krećuće koje osjeća na sebi i na autentičan način – tu se postavlja Nietzsche. *Prsten prstenova*, najmanji od svih krugova, našoj spoznaji neuhvatljiv, ne ostavlja mnogo mjesta spoznavanju na koje smo naviknuti.

U svakom bljesku Kozmosa sve je puno, u sebi savršeno, no to nije ono što bi nas moglo utješiti. Nema ni *prije*, ni *poslije*. Iz optike Kozmosa pojavljuje se samo ovaj *bljesak trenutka*. Beskonačno malen krug, prsten prstenova. Tu se krije neograničena sloboda, no ima li u čovjeku mjesta za takvu slobodu?

Nešto drugačije rečeno, može li se čovječje društvo s takvom slobodom – nositi?

»Nikad i nigdje nema ničega što bi se smjelo prezreti ili odbaciti: 'Po sebi sve što jest govori da.' Već zbog nevinosti svojeg bivanja svako pojedino koje biva zaslužuje ljubav, i to bezuvjetnu, bez zadržke i vječnu. Samo takvom bezuvjetnom, potvrđujućom ljubavlju spram svega što biva može čovjek dospjeti do toga da se uvijek iznova uzdiže nad sama sebe i da u sretnom slučaju stigne tamo gdje se 'njegovi veliki trenutci *veličanstvenog suzvučja*' pokazuju kao 'neka vrsta planetarnog kretanja'. Uzdignut visoko nad sama sebe, on svoju dušu tamo uči 'govoriti ono danas kao i ono jednom i nekad, te plesati svoje kolo preko sveg ovdje, tu i tamo'. Na taj način postavši laganim i plesačem, on postaje i dionikom vječnog kruga, prstena prstenova, u kojemu više nema ni gore ni dolje, i gdje se smije uvijek iznova bacati 'uokolo, preko, unatrag', da bi tako uživao u nadljudskoj, pače božanskoj 'sreći kruga'. Doduše, kako to ponoćni mislioci znaju: To je teška, teška sreća.« (D. Barbarić, *Veliki prsten bivanja*, str. 107–108.)

Uistinu, nas – zatočene, kao kvantum sile, u Ništa – otvara jedino sreća slobode. No takvo shvaćanje slobode ne trpi svijet smisla. Pored ovoga, u istini nas čeka teška sreća umiruće slobode – *bitka-pri-smrti*. Ostaje, dakako, pitanje jesmo li kao društvo spremni dubinski integrirati ovu spoznaju na širem planu pojavnosti kao načina bivanja društva ili će dosezi mišljenja što ih je Nietzsche zahvatio zauvijek ostati unutarakademijski problem te kao apstraktna filozofska istina biti nepodnošljivi za svakodnevicu.

Barbarićeva knjiga *Veliki prsten bivanja* ima za cilj približiti Nietzscheovu misao i usmjeriti nove znanstvene kadrove u istraživanju Nietzscheova djela. Kako se to kroz čitanje knjige čini, sudeći po kompleksnosti Barbarićeve interpretacije, ona je uvod za istraživače koji su se Nietzscheom prethodno već bavili i poznaju osnovne postavke njegova mišljenja, te je stoga i dalje prezahtjevna za široku javnost. Dakako, ovaj zaključak ne želi obeshrabriti jednog zainteresiranog čitatelja i odvratiti ga od pohoda na duboki sadržaj knjige *Veliki prsten bivanja*, ali svakako naglašava da to nije štivo za sve i svakoga, ali u drugom smislu niti za nikoga. Ono je u svojoj metodi, sadržaju i osjećaju namijenjeno istraživačima s podlogom u prethodnom bavljenju Nietzscheom te im u raznovrsnim smjerovima može poslužiti kao vodič i uputa u daljnjem istraživanju Nietzscheova mišljenja i cjeline njegove filozofije.

1

Tri poglavlja, redom, nose naslove: *Kompleksi zbivanja*, *Zrcalna slika oka* i *Sreća kruga*. Vrlo je lako pomisliti da se radi o trima glavnim momentima Nietzscheova filozofiranja, ali, kako je rečeno, u svake od poglavlja oni se u potpunosti isprepliću.

2

Ukoliko objavljeni sistem filozofske spoznaje nazovemo *izlaskom*, u smislu u kojemu bi upravo postavljanje spoznaje u sistem bio izlazak te spoznaje na vidjelo nekome drugome do nas samih, tad o ovim trima momentima možemo govoriti i kao o trima načinima izlaska. *Volja za moć* kao bit bića, kako piše i Barbarić, svakako bi odgovarala izlasku u antropološkom smislu. *Vječno vraćanje istog*, koje ima obasjati spoznaju neuhvatljivosti trenutka, odnosno koje afirmira beskonačno mali trenutak, bio bi izlazak u epistemološkom smislu. *Amor fati* ili *ljubav prema usudu*, ljubav prema onome u što smo – rečeno heideggerovski – bačeni, bila bi izlazak u etičkom smislu.

3

Naravno, u funkciji smo ulaska u predgramatičku misao. Skokovita kretanja je drugi problem. Poništavanje glavnih pretpostavki metafizike ima u vidu samo probuditi osjetila za jedan, uvjetno rečeno, istinitiji način gledanja na Stvar.

Roni Rengel

Wilhelm Wundt

Uvod u filozofiju

Preveo Ratimir Škunca, Demetra,
Zagreb 2014.

Pred nama je knjiga jednog od značajnijih mislitelja s prijeloma prethodnih stoljeća. Riječ je o knjizi koja zasigurno zaslužuje čitateljsku pažnju, i to iz nekoliko razloga. Prvi je taj što je doista riječ o *propedeuskom* djelu, dakle djelu koje je usmjereno na uvođenje u filozofiju. Drugo, riječ je o knjizi koja je dugo bila referentni okvir za akademsku nastavu filozofije na njemačkim sveučilištima, o čemu svjedoči podatak da je od 1911. do 1922. doživjela devet izdanja (podatak iz priloga o Wundtovoju filozofiji, str. 372 ovog izdanja). Treće, i možda najznačajnije, riječ je o djelu koje o djelatnosti filozofije progovara s *psihologističkih* pozicija, nastojeći konsekventno ocrtati odnos između znanosti i filozofije. Upravo ovo posljednje programatska je dimenzija Wundtova *Uvoda u filozofiju*. Kao dopunu ovom uvodu kažimo da je Wilhelm Wundt (1832.–1920.) istaknuti fiziolog, psiholog i filozof koji je uistinu nosio obilježja svog vremena, a to je između ostaloga porast snage prirodnih znanosti. Nastojao je oko povezivanja empirijskih psiholoških istraživanja i redefiniranja uloge filozofije u aka-